

L'HOME I LA DONA «AFAIÇONATS SEGONS LA IMATGE DE DÉU», EN EL PRIMER VOLUM DE L'OBRA DE LLUC

Josep RIUS-CAMPS

Lluc, com a bon rabí jueu, va escriure a l'«excel·lentíssim Teòfil» —probablement un dels fills d'Annàs que exercí com a gran sacerdot entre els anys 37-41 dC. El seu cunyat Caifàs, en connivència amb el seu pare Anàs, havia lliurat Jesús als romans perquè fos crucificat.

Lluc té especial interès a presentar-li Jesús, en la seva qualitat de «el fill de l'home» que té plena consciència de dur a terme l'obra de la creació que Jahvè havia deixat deliberadament inacabada perquè fos l'home mateix qui la duqués a bon terme. La relectura que Lluc fa de la creació de l'home segons el relat del Gènesi, conté una crítica molt dura de la interpretació literal d'aquest passatge que propugnaven els fariseus més estrictes. En efecte, Déu, després d'una llarga deliberació mantinguda en el si del Consell diví diu: «fem l'home segons la nostra imatge i semblança» (Gn 1,26a). A continuació, el relator de Gn 1,27 comprova que «Déu va fer l'home», però precisa, en primer lloc, que «segons la imatge de Déu el va fer», amb l'èmfasi posada en el '*segons la imatge*', però deixant en mans de l'home l'adquisició de la '*semblança*' i, en segon lloc, que '*home i dona els va fer*', donant a entendre que la dualitat dels sexes es trobava ja inscrita en 'la Imatge primordial segons la qual' Déu havia fet que fossin 'home' i 'dona'. La creació de l'home-dona va tenir lloc el «dia sisè de la creació (1,31): «Déu va acabar el dia sisè l'obra que havia fet, i va reposar el dia setè de totes les obres que acabava de fer» (2,1-2). En el relat sacerdotal s'apunten tres temes que adquiriran gran importància en la teologia jueva i cristiana: 1) Déu els va fer 'home i dona' 'segons la seva imatge'; 2) la creació de l'home-dona tingué lloc 'el dia sisè'; i 3) 'el dia setè' Déu va reposar de la seva obra, fins al punt d'esdevenir «aquesta teologia una font de les institucions importants dels anys sabàtics i jubilaris (Ex 23,10-11).

Aquests tres temes estan interrelacionats, de manera que, a un jueu bon coneixedor de l'Escriptura —com sens dubte ho era el summe sacerdot Teòfil—, bastava que Lluc li apuntés que era un 'dissabte' perquè ho relacionés amb el 'repòs sabàtic' i, més en concret, amb la Llei que —segons la interpretació farisea—prohibia tota mena de treball en dia de precepte, o bé que fes una al·lusió al 'sisè' mes, dia o hora, o a un dels seus múltiples, perquè ho relacionés amb la creació de l'home. Quan en un passatge escripturístic s'apunta un tema que es troba enunciat en la Torà, l'interpret ha de prendre peu en la seva primera menció en el Pentateuc per a bastir una explicació que actualitzi l'escena en el moment present de l'oient o del lector.

Lluc, en tres passatges que ha col·locat de manera equidistant al principi, al mig i al final del primer volum (el que més tard s'anomenà 'Evangeli de Lluc'), al·ludeix al 'sisè mes' (Lc 1,26.36), al 'sisè dia' amb el seu múltiple (13,11.14.16: «divuit anys ... sis dies ... divuit anys») i a 'l'hora sisena' (23,44). En tots tres casos es fa una referència clara —nosaltres la qualificaríem d'implícita— al passatge de la creació de l'home-dona el 'sisè dia'.

1. L'anunci de la concepció de Jesús coincideix amb el 'sisè' mes/dia de la creació

El primer passatge es presenta en l'escena de l'anunciació. L'àngel Gabriel, el mateix que havia preannunciat el naixement de Joan a Elisabet, fou enviat 'el sisè mes' a una noia, de nom *Mariam*, que estava compromesa en matrimoni amb un membre de la casa de David, a qui Lluc menciona no pel seu nom, sinó pel seu *sobrenom*, «que tenia per nom Josep» (Lc 1,26-27). (Lluc té motius per a afirmar que no era aquest el seu nom, però, com havien fet els seus predecessors, el relaciona amb el patriarca Josep, el fill de Jacob que els Patriarques es vengueren a Egipte [Ac 7,9].

Lluc estableix un contrast nítid entre les dues dones: ‘Mariam’, encara verge, si bé ja compromesa en matrimoni, a qui a partir d’ara canviarà el nom pel de ‘Maria’ (sols perceptible en el còdex Beza), i ‘Elisabet’, la seva parenta, la qual havia concebut també un fill en la seva vellesa i, malgrat que era estèril, es troba ja «en el mes sisè» (1,36). La repetició recalca la importància d’aquesta dada. La referència al ‘sisè’ dia de la creació és molt clara per a un jueu. La concepció de Jesús queda així emmarcada amb el ‘sisè mes’ de la gestació de Joan el Baptista, «el profeta més gran entre els nascuts de dona» (7,27), d’una banda, i amb el ‘sisè’ dia de la creació de l’home, per l’altra, moment en què és engendrat aquell qui «serà anomenat fill de l’Altíssim ... fill de Déu» (1,32.35). D’aquí que Lluc, després de la unció messiànica de Jesús en l’escena del Jordà, faci remuntar la seva genealogia més enllà d’Adam, fins a Déu: si bé «es creia que era fill de Josep», en realitat era «fill de Déu».

2. La dona encorbada i l’home hidròpic

Inspirant-se en la perícopa de l’home del braç atrofiat de Marc (Mc 3,1-6) que tant Mateu (Mt 12,9-14) com el mateix Lluc (Lc 6,6-11) reproduïen amb les pertinents modificacions, aquest darrer en compon dues més: les seqüències de la dona encorbada (13,10-21) i de l’home hidròpic (14,1-24). La correspondència entre les dues seqüències és perfecta tant pel que fa a la doble figura, en femení i masculí, que il·lustra el respectiu ensenyament de Jesús com pel que fa a les dues paràboles que l’expliciten a continuació en cada seqüència (paràbola del gra de mostassa i del llevat [13,18-21] // paràbola del gran banquet [14,7-24]).

a) Deslligament en dissabte de la dona encorbada que Satanàs havia lligat feia divuit anys

Per l’estil dels profetes que primerament fan un gest i després en donen l’explicació, Lluc descriu la situació precària de la dona en el si de la sinagoga i el gest alliberador de Jesús; al final exposa, servint-se de dues paràboles, en masculí i femení, el contingut de l’ensenyament que ha produït aquest alliberament. Gest i paraula formen un tot indissociable, on el gest té sempre la primàcia, car revela el compromís de Jesús enfront de situacions inhumanes concretes, i la paraula, o paràboles, revela en llenguatge conceptual com entén Jesús que s’hauria de construir el Regne de Déu, una vegada s’ha redreçat la situació.

La descripció que Lluc proposa a Teòfil té com a punt de mira la institució sinagoga. Jesús s’hi ha presentat, en dissabte, i s’ha posat a ensenyar. Mentre imparteix l’ensenyament s’adona que el públic de la sinagoga no està capacitat per a escoltar. La dona encorbada representa el públic que ha estat sotmès des de temps immemorial a l’ensenyament del cap de sinagoga. L’ensenyament del cap de sinagoga, centrat en les prohibicions de la Llei, havia anat afeixugant les espatlles dels oients fins al punt que la dona, del tot encorbada sota el pes de la Llei, ja no podia pas redreçar-se.

Jesús qualificarà més endavant de ‘satànica’ aquesta manera d’ensenyar: «aquesta filla d’Abraham a qui Satanàs va lligar justament fa divuit anys». ‘Divuit’ és un múltiple de sis, tres vegades sis, o sia una totalitat que abraça tot el període que va des de l’afaiçonament de l’home/dona ‘segons la imatge de Déu’, el dia ‘sisè’ de la creació, fins al moment present, el dia ‘setè’ en què Jesús està ensenyant. Ho veurem clarament en la indignació que manifestarà el cap de sinagoga a la multitud blasfemant públicament la guarició que Jesús havia dut a terme en dia de precepte. Però abans fixem-nos en la manera com Jesús actua mentre està ensenyant. En adonar-se de la situació infrahumana del públic de la sinagoga, s’adreça a la dona i li diu: «Dona, has quedat alliberada de la teva feblesa» (13,12). De moment, no fa cap gest, però li assegura que ha quedat ja definitivament alliberada de la càrrega que pesava sobre les seves espatlles. Apareix, així, amb claredat meridiana que ha estat la continuada ensenyança de Jesús la que ha produït aquest efecte alliberador en la dona que, des que vigeix la institució sabàtica, estava mancada de vigor espiritual, corbada sota el pes de la Llei, absolutament

incapaç de posar-se dreta. Tot seguit Lluç comprova que Jesús «li va imposar les mans», escenificant així un treball que era prohibit en dia de precepte, però que, com precisarà més tard, era l'única manera de desfer el malentès que s'havia creat amb la institució del dissabte. La dona «a l'instant es va redreçar i glorificà Déu» (13,13). Una vegada la dona ha adquirit la seva condició de persona, està capacitada per a reconèixer la glòria del Creador.

La reacció del cap de sinagoga no es fa esperar. No s'adreça, però, a Jesús, sinó «a la multitud» representada per la dona («veniu ... a fer-vos guarir»). La seva indignació no rau en el fet que la dona s'hagi alliberat del seu lligam secular, sinó en el fet que Jesús l'havia guarida en dia de precepte. Com a bon coneixedor de la Torà, el cap de sinagoga argumenta a partir del dia 'sisè' de la creació de l'home i del dia 'setè' en què Jahvè va reposar (Gn 1,31-2,2) al·ludint explícitament al comentari que en fa Moisès en Ex 20,9-10 i Dt 5,13-14: «Hi ha sis dies en els quals cal (expressió del disseny diví) treballar. Veniu, doncs, un d'aquests dies a fer-vos guarir, però no el dia de repòs sabàtic!» (13,14). La rèplica de Jesús és contundent: «Hipòcrita!, cadascun de vosaltres, en dia de precepte, no deslliga el seu bou i l'ase de la menjadora i se l'emporta a l'abeurador? En canvi, aquesta que és una filla d'Abraham, a qui Satanàs va lligar precisament fa divuit anys, ¿no calia deslligar-la d'aquest lligam el dia del repòs sabàtic?» (13,15-16).

Lluç construeix la resposta de Jesús inspirant-se en el principi general enunciat per Mc 3,4: «¿És lícit en dissabte fer el bé o fer el mal, salvar una vida o perdre-la?» i en la resposta que, segons Jn 5,17, Jesús havia donat als jueus que el perseguien perquè havia guarit en dia de precepte l'home que des de feia trenta-vuit anys jeia en una llitera: «El meu Pare fins al dia d'avui continua treballant, i jo també treballo.»

La interpretació rígida i fonamentalista de la Torà, sense tenir en compte la persona, no és obra de Déu, segons la interpretació que en dona Jesús, sinó de Satanàs que la reté «lligada precisament des de feia divuit anys, és a dir des del moment en què es convertí en llei inexorable, per part sobretot dels fariseus de Jerusalem, el relat de la creació que Déu havia posat en mans de l'home. La repetició del guarisme 'divuit' (tres vegades sis) a l'inici, en la descripció de l'estat deplorable de la dona, i ara, en boca de Jesús, combinat amb els 'sis dies' en què, segons el cap de sinagoga, es pot treballar, posa en relació aquesta escena amb 'el sisè dia' de la creació de l'home/dona.

D'altra banda, la referència al 'dia setè', en què Déu va reposar, segons l'ensenyança sinagoga, contrasta amb l'atribució a Satanàs per part de Jesús del fet d'haver convertit en un 'lligam' legalista el que hauria d'haver estat un dia festiu al servei de la persona. Per això —argüeix Jesús— s'havia de 'deslligar' la persona del 'lligam' del precepte sabàtic el mateix dia en què el 'sàbat' es va convertir en llei. Al 'disseny diví' invocat pel cap de sinagoga per a donar validesa a la institució del dissabte respon Jesús invocant igualment el 'disseny diví' que fins ara no s'havia tingut en compte per a justificar la remoció d'aquest 'lligam' precisament en dissabte. La rèplica de Jesús desencadena una reacció ben diferent en «els seus adversaris», que fan causa comuna amb «Satanàs», 'l'adversari de Déu' per antonomàsia, que «van quedar avergonyits», i en «la multitud en pes» que «s'alegrava de tots els prodigis que contemplava com eren obrats per ell» (13,17).

b) *Guarició de l'home malalt d'hidropesia*

L'ensenyament impartit per Jesús «en una de les sinagogues», que acabem d'examinar, es complementa amb l'ensenyament impartit a «casa d'un dels caps dels fariseus» (14,1). Allí l'ensenyança de Jesús s'il·lustrava amb el redreçament de la dona, figura del públic sinagoga. Ara, Lluç l'il·lumina servint-se del tema ben conegut de 'menjar pa' que, en el llenguatge jueu equivalia a la instrucció sobre la Torà. Per això Lluç situa l'escena a casa d'un dels màxims representants del fariseisme, els detentors de la Llei. El dia escollit és novament un «dia de precepte».

En la seqüència anterior Lluc insistia en ‘el dia sisè’ de la creació de l’home/dona («divuit», «sis», «divuit») en contraposició amb «el precepte sabàtic» (5 vegades) que havia convertit ‘el dia setè’ en un ‘lligam’ satànic; ara centrarà l’atenció en «el precepte sabàtic» (3 vegades). A la figura femenina correspon ara una figura masculina, que els fariseus havien plantificat davant d’ell a fi d’espia com reaccionaria Jesús: «Heus aquí que un home hidròpic es trobava davant d’ell» (14,2).

La hidropesia converteix en serositat tot el que hom menja. En llenguatge figurat, el fet que Jesús «entri en una casa d’un dels caps dels fariseus un dia de precepte a menjar pa» pressuposa que intentava apropar-s’hi menjant/compartint amb ells el mateix ‘pa’/ensenyança que s’impartia en aquest cercle fariseu, ensenyança que òbviament estava centrada en l’observança de la Llei.

Pel que es dedueix de la paràbola i les dues analogies que la precedeixen, Jesús havia estat convidat a participar en aquest cercle. Però el motiu pel qual l’havien invitat no era per a compartir amb ell la manera d’interpretar la Llei, sinó per a enxampar-lo *in flagranti*: per això l’han invitat en ‘un dia de precepte’ i l’estan observant amb lupa a veure com reacciona enfront de l’home hidròpic que havia estat col·locat davant d’ell, a la mateixa taula.

‘L’home hidròpic’ representa els assistents a aquest tipus de banquet, els quals no en treuen cap profit. Qui l’ha convidat sap molt bé que Jesús no accepta aquesta degradació de l’home (a ells ja els va bé) i que, per tant, actuarà saltant-se les prescripcions de la Llei. La rèplica immediata de Jesús en to solemne va adreçada sobretot als mestres de la Llei pertanyents tots ells al partit fariseu). Jesús replica, no a una afirmació d’ells, sinó al fet d’estar-lo espia per veure si queia en la trampa. La pregunta que els planteja, Lluc la formula en termes legals inspirant-se ara en Mt 12,10: «¿És permès, en dia de precepte, de guarir o no?» (Lc 14,3). Com que la pregunta no obtingué cap mena de resposta («Però ells callaren», 14,4a), Jesús passà a l’acció. Agafà l’home i, després de curar-lo, l’acomiadà, perquè no continués depenent dels ensenyaments d’aquell cercle legalístic. Aleshores s’adreçà a ells amb una nova pregunta, inspirada igualment en Mt 12,11: «A qui d’entre vosaltres que una ovel·la o un bou li cau dins un pou el dia del repòs sabàtic, no l’en traurà tot seguit?» (Lc 14,5 D). Ells van donar la callada per resposta.

3. L’hora sexta en què les tenebres s’apoderaren de tota la terra

En Lc 23,44 tots els còdexs coincideixen que «era cap a l’hora sexta», cap al ‘migdia’, l’hora en què «les tenebres s’apoderaren de la terra sencera», una data que B 03 interpreta en sentit merament cronològic, «era ja cap al migdia», Lluc segons D05 la relaciona en referència a una dita escripturística. La foscor que s’ha apoderat de la terra durarà fins a ‘l’hora nona’: «És que el cel s’entenebrà» Lc 23,45a D). El passatge escripturístic al qual Lluc fa referència és el d’Amós 8,9 LXX: «Succeirà aquell dia —diu el Senyor Déu— que es pondrà el sol al migdia, i la llum es cobrirà de tenebres sobre la terra durant el dia.» Els senyals còsmics acompanyen l’arribada del dia del judici de Déu. Fins aquí la referència és molt clara. ¿Es refereix també Lluc indirectament a ‘el dia sisè’ de la creació de l’home/dona? La menció de ‘les tenebres’, de ‘la terra’ i de ‘el sol’ relacionats amb ‘l’hora sexta’ semblen indicar-ho.

Tindríem així tres referències en sentit figurat a ‘el sisè dia’: una primera, a l’inici del primer volum («el sisè mes», per duplicat); una segona, al mig («divuit», també per duplicat, i «sis dies» en contraposició al «precepte sabàtic», cinc vegades); i una tercera, al final («l’hora sexta»): «mes», «dia», «hora» semblen constituir un zoom d’apropament.